

Hivern 2013

Després del referèndum. Escenaris polítics possibles

Joan Botella

Catedràtic de Ciència Política. Universitat Autònoma de Barcelona

<http://blogs.uab.cat/jbotella/>

En aquest text jugaré el joc proposat per l'Àmbits: assumiré la hipòtesi que, en algun moment proper, hi hagi a Catalunya un referèndum sobre la seva independència (el que em sembla constitucionalment possible, però políticament improbable). Igualment assumiré que se'n pot parlar sense explicitar la pròpia postura i sense renunciar als requisits intel·lectuals (i morals) del raonament científic. De fet, ja posats, crec que aniria bé que els científics socials que intervinguem "as such" en aquests debats (i.e., com a científics socials i no com a ciutadans) intentéssim actuar d'aquesta manera.

Què pugui passar després del referèndum dependrà, òbviament, del resultat que s'hi produeixi, però també, i de manera central, del procés previ i de les condicions en què s'hagi plantejat. Com mostren tots els precedents, aquests processos són molt *path-dependent*: les successives conjuntures que es produeixen i les posicions dels actors són molt fluctuants i es condicionen recíprocament de forma complexa i poc previsible.

Si intentem ordenar els elements previs al referèndum tindriem:

1. Les *variables condicionants*: en veig cinc: la composició (i grandària) de la coalició independentista; el grau de cohesió política de "Madrid", i.e., el conjunt d'actors polítics i no polítics de l'Estat; la posició final que adopti Madrid; l'enunciat mateix de la pregunta; i els requisits de la convocatòria (supervisió, participació, resultats, etc.)
2. Les *conjuntures* que sorgiran. Cal preveure'n com a mínim quatre: la formació d'una majoria independentista al Parlament; les subseqüents converses amb "Madrid"; la convocatòria del referèndum; i la pròpia realització del referèndum.

Òbviament, cinc variables condicionants, per quatre conjuntures successives, per un nombre elevat d'actors polítics, donen lloc a tants possibles escenaris que tot exercici de prospectiva sembla més una bola de vidre, o una expressió de desitjos, abans que una autèntica exploració.

Però a risc de simplificar, podem imaginar que s'arriba a la realització d'un referèndum. S'hi pot haver arribat a través d'un acord amb el govern central, o sense ell; i el resultat pot ser favorable a la independència o contrari. Això donaria lloc a quatre possibles situacions, que etiqueto com a "Procés", "Retirada", "Xoc" i "Crisi"; la taula 1 les presenta sintèticament.

Taula 1.- Quatre hipotètics escenaris post-referèndum.

	Resultat: pro – independència	Resultat: no a la independència
Realitzat d'acord amb govern central	PROCÉS	RETIRADA
Realitzat sense acord amb govern central	XOC	CRISI

La situació “*Procés*” seria la més suau de totes: una majoria suficient, en un referèndum convocat i supervisat de forma no discutible, conduiria a un procés de negociació entre autoritats catalanes i espanyoles, encaminat a la sortida de Catalunya d’Espanya. En aquestes negociacions s’haurien d’abordar multitud d’aspectes, des de la distribució d’actius fins al repartiment del deute públic, passant per la situació dels ciutadans que no acceptessin el canvi de nacionalitat; probablement, sota l’arbitratge d’alguna institució o organització internacional.

Si les condicions són les òptimes, però falta la majoria electoral necessària, la proposta catalana hauria de fer un pas enrere, i un pas considerable. Considerant la volatilitat del sistema català de partits i dels seus dirigents, podríem esperar una considerable realiniació: com mostren els precedents del Quebec, cada victòria del “no” en referèndum ha anat seguida d’un important creixement electoral dels sectors federalistes (tot i que els nacionalistes han evitat sempre convocar eleccions avançades).

Els escenaris on no hi hagués acord amb el govern central són molt més complicats. En l’escenari del “*xoc*”, les conseqüències són imprevisibles: una majoria clara dels catalans votant a favor de la independència, en un referèndum no autoritzat pel govern central, constituiria una situació pèssima. Exclosa una reacció coactiva per part de les autoritats espanyoles, cal imaginar una pressió catalana per buscar reconeixements internacionals, reconeixements que serien enormement difícils per part d’altres Estats, ja que implicarien una actitud hostil en relació a Espanya. Una dada essencial en aquest context serien les dimensions financeres del problema, en termes del deute sobirà espanyol, i de la situació d’Espanya en relació als socis europeus.

Finalment, l’intent d’una convocatòria sense acord amb el govern central i que es tanqués amb un vot negatiu donaria lloc a l’escenari que hem denominat “*crisi*”, i que més pròpiament caldria etiquetar com a “catàstrofe”. Si en la “retirada” es pot esperar un pas enrere més o menys ordenat del món del nacionalisme català, aquí caldria parlar d’una profunda crisi del sistema de partits, de les dinàmiques de la societat catalana i d’un procés de redefinició en profunditat dels objectius i propostes del catalanisme.

Fins aquí un exercici convencional de perspectiva: selecció d'algunes variables i definició d'escenaris possibles. Però podem afinar una mica més. Podem imaginar quina seria la posició de cadascun dels actors rellevants davant de cada un d'aquests escenaris?

Per simplificar, podem reduir el nombre dels nostres actors. En primer lloc, tot i que certament hi haurien fortes controvèrsies polítiques, l'Estat espanyol actuaria amb una posició única, fent ara abstracció de les posicions dels diversos partits, institucions, forces socials, etc. En segon lloc, dins de Catalunya hi hauria el que podem designar com la "coalició pro-independència": el conjunt de forces polítiques, moviments socials, actors institucionals, etc., que promourien la creació d'un nou Estat. Però aquesta posició no seria unànime: hi hauria una altra coalició, de dimensions i de composició encara no ben definida, que s'oposaria a l'anterior.

Cadascun d'aquests tres actors valoraria de manera diferent els diferents possibles escenaris. Sembla raonable imaginar que els respectius ordres de preferències serien els que presenta la Taula 2.

Taula 2.- Ordres de preferències entre els diversos escenaris possibles, per part dels diversos actors (per les definicions, vegeu text).

PREFERÈNCIES:	"Madrid"	Coalició pro-independència	Coalició anti-independència
Primera	Crisi	Procés	Retirada
Segona	Retirada	Xoc	Procés
Tercera	Procés	Retirada	Crisi
Quarta	Xoc	Crisi	Xoc

La hipòtesi d'un xoc frontal a gran escala seria la menys desitjable tant pels actors polítics estatals com pels sectors catalans refractaris a la proposta d'independència; en canvi, els partidaris del moviment podrien jugar aquesta carta si la seva primera preferència, l'obertura d'un procés negociat de separació, no resultés possible.

Mentre els ordres de preferències dels actors estatals i dels sectors independentistes són, en definitiva, bastant previsibles, la posició dels sectors catalans anti-independentistes requereix major reflexió. Aquest sector, partidari de preservar el "status quo" (el que no vol dir necessàriament que es tracti només de conservadors), preferiria probablement la hipòtesi d'una retirada ordenada del moviment nacionalista. Però, si això no fos possible, les hipòtesis d'una crisi interna de grans dimensions o, encara més, d'un xoc frontal amb les autoritats centrals, serien clarament rebutjables, de manera que la seva segona preferència, malgrat la seva posició política essencial, podria ser la d'un procés ordenat, negociat i on els seus drets i punts de vista fossin atesos.

Anotem, doncs, que la posició dels adversaris de la proposta, si fem la hipòtesi que prefereixen una solució estable i negociada, abans que una crisi de gran abast (o, ja no diguem, el xoc frontal), representaria una clau essencial: encara que el seu vot fos negatiu, podrien acabar per adherir-se al moviment orientat a la creació d'un nou Estat.

Anotem, finalment, que hem estat especulant solament sobre les possibles repercussions interiors, dins de Catalunya, dels diversos escenaris vinculats a la realització d'un referèndum. Però tres àmbits més mereixen ser esmentats.

En primer lloc, com mostren els precedents d'altres casos (com Irlanda, Eslovàquia, en part Moldàvia, etc.), si la creació d'un nou Estat es produeix a través del model que hem denominat "Procés", s'obre una situació de llarga hegemonia política de les forces que el condueixen, que estan en condicions de definir les noves institucions polítiques que es creen.

En segon lloc, la hipòtesi de la separació de Catalunya (o, fins i tot, la mera convocatòria del referèndum) podria generar una crisi institucional de grans dimensions en l'Estat espanyol.

I, finalment, el nou Estat creat hauria de definir el seu paper internacional, ja que partiria "de zero", i hauria de negociar el seu accés a la UE, les Nacions Unides, Consell d'Europa, OMC, etc.: res d'això no seria automàtic, ja que estaríem en un cas de creació d'un nou Estat, i no de successió d'un Estat preexistent.

